

โลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด
ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

Worldviews Appearing in Folktales of Tai Dam People in Na Pa Nad Village,
Khao Kaew Sub-District, Chiankhan District, Loei Province

กัญญาวิรุ หินเมืองเก่า¹ พรสวรรค์ ศิริภักญ์ภรณ์² สุรัชชกุล นุ่นภูบาล³

E-mail: kunyawee12052@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องโลกทัศน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์โลกทัศน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยการเก็บข้อมูลเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับโลกทัศน์

ผลการศึกษา พบว่า วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด มีทั้งหมด 49 เรื่อง แบ่งออกเป็น 8 ประเภท ได้แก่ นิทานอธิบายเหตุ นิทานมหัศจรรย์ นิทานชีวิต นิทานคติ นิทานมุขตลก นิทานสัตว์ นิทานประจักษ์ นิทานเรื่องผี และโลกทัศน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านมี 6 ประเภท คือ 1) โลกทัศน์เรื่องอำนาจ 2) โลกทัศน์เรื่องการสอนลูก 3) โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ 4) โลกทัศน์เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ 5) โลกทัศน์เรื่องของความเชื่อ และ 6) โลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ ซึ่งโลกทัศน์เหล่านี้ส่งผลต่ออัตลักษณ์ วิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

คำสำคัญ: โลกทัศน์ นิทานพื้นบ้าน ชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด

Abstract

The article entitled “Worldviews appearing in Folktales of Tai Dam People in Na Pa Nad Village, Khao Kaew Sub-District, Chiangkhan District, Loei Province” aimed to analyze the worldview appearing in the folklore literature of the Tai Dam people in Na Pa Nad village, Khao Kaew Sub-district, Chiangkhan District, Loei Province by collecting the data from documentary and interviewing in the field study. The data was analyzed by implementing the concepts related to worldviews.

The results were as follows.

Folklore literatures of Tai Dam people in Na Pa Nad village consisted of 49 stories, and they were divided into 8 categories, namely; wonder tales, life tales, fables, funny tales, animal tales, legends, and ghost story. There were six types of worldviews in folktale literature: 1) worldview in power, 2) worldview in teaching children, 3) worldview in morality, 4) worldview in ethnic groups, 5) worldview in beliefs, and 6) worldview in nature. These worldviews affected the identity and the way of life of Tai Dam people of Na Pa Nad village, Khao Kaew Sub-district, Chiangkhan District, Loei Province.

Keywords: worldview, folktales, Tai Dam people, Na Pa Nad village

ความนำ

การศึกษาโลกทัศน์ของนิทานพื้นบ้านไทดำ บ้านนาป่าหนาด เป็นการนำเสนอเนื้อหาในด้านโลกทัศน์ อันหมายถึง ทรรศนะในการมองโลกและสังคมของบุคคล เป็นภาพของโลกหรือสังคมที่บุคคลรับรู้โดยผ่านกระบวนการ และระบบวิธีคิดในการประเมินคุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีพื้นฐานอันหล่อหลอมจากวัฒนธรรมแวดล้อมในสังคมที่บุคคลนั้นเติบโตมาอันได้แก่ ทรรศนะ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยม ทั้งของบุคคลและของสังคมนั้นๆ โลกทัศน์จึงเป็นตัวกำหนดทิศทางชีวิตของแต่ละคน อีกทั้งเป็นตัวกำหนดทิศทางสังคมของมนุษย์ด้วย การศึกษาโลกทัศน์จึงเป็นการศึกษาทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดของคนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันหล่อหลอมจากความรู้และประสบการณ์โดยส่วนตัวและสิ่งแวดล้อมจากวัฒนธรรมที่ส่งสมสืบทอดจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การศึกษาโลกทัศน์เป็นการพยายามทำความเข้าใจว่ากลุ่มคนที่เรากำลังศึกษาอยู่นั้นมองสังคมและโลกรอบๆ ตัวเขาอย่างไร (สุภาพร คงศิริรัตน์, 2553: 13)

¹ นักศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

^{2,3} อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

อนึ่ง การศึกษานิทานพื้นบ้านจะช่วยให้เข้าใจความคิดหรือโลกทัศน์ของคนในสังคมนั้นๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะโลกทัศน์กับวรรณกรรมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน จะเห็นได้ว่าหากมีการศึกษาโลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย นอกจากจะเป็นการรวบรวมนิทานพื้นบ้านไว้แล้วยังเป็นเครื่องมือที่จะทำให้เราเข้าใจว่าชาวไทดำมองโลกรอบตัวเขาอย่างไร ในทางตรงกันข้ามหากไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเก็บไว้ และนำนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำมาศึกษาในแง่มุมต่างๆ จะเป็นการสูญเสียข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งไปอย่างน่าเสียดาย

ชาวไทดำ เป็นชนชาติไต หรือไท เป็นกลุ่มคนไทยกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานดินแดนอยู่แคว้นสิบสองจุไทย หรือที่เรียกว่าอาณาจักรสิบสองจุไทย ดินแดนนี้ปัจจุบันอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนามภายใต้การปกครองของประเทศสังคมนิยมเวียดนาม ดินแดนสิบสองจุไทยในอดีตมักมีศึกสงครามอยู่เนืองๆ ไทดำจึงอพยพออกจากดินแดนนี้หลายครั้ง อันเนื่องจากหลบหนีภัยสงครามหลายครั้งนี้จึงกระจายไปยังประเทศต่างๆ ทั้งไทย เวียดนาม สปป.ลาว (เพชรตะบอง ไพศุนย์, 2563: 1) ส่วนไทดำที่อยู่ในพื้นที่ประเทศไทย โดยเฉพาะหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลยนั้น เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเพียงแห่งเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในอดีตชาวไทดำกลุ่มนี้ในระยะแรกถูกกวาดต้อนมาถึงกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหลักแหล่งที่บ้านหมื่นคลองสนามแจง จังหวัดลพบุรี จนกระทั่ง 8-9 ปี ต่อมาเจ้าเมืองบริรักษ์ธมพรอุบลราชกรูกลับไปยังเมืองเชียงขวางตามเดิม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ทรงยินยอมให้ชาวไทยด้าอพยพกลับไปตามคำร้องขอ เมื่อเดินทางมาถึงเมืองหล่ม เจ้าเมืองบริรักษ์ปล่อยให้ชาวไทดำกลุ่มนี้อยู่ที่เมืองหล่มเนื่องจากช่วงนั้นลาวมีปัญหาในการเจรจากับฝรั่งเศส ด้วยเหตุนี้ไทยดำจึงตั้งหลักแหล่งอยู่บ้านห้วยปูน ตำบลน้ำค้อ อำเภอลำสัก นานประมาณ 16 ปี ต่อมาเมื่อชาวฝรั่งเศสได้มาขออนุญาตจากฝ่ายไทย เพื่อนำราษฎรที่ตกค้างกลับไปยังประเทศลาว ชาวไทยด้ากลุ่มนี้จึงได้เดินทางกลับไปยังเชียงขวาง ครั้นไปถึงเมืองเชียงขวางแล้วพบว่าเชียงขวางไม่เหมาะสมที่จะตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ จึงชักชวนกันอพยพกลับมายังเมืองหล่มสักตามเดิม โดยเดินทางข้ามน้ำโขงมาขึ้นฝั่งที่บ้านสงวาม อำเภอปากชม จากนั้นเดินทางต่อมาบ้านปากปัด น้ำค้อ ท่าบม และได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านนาป่าหนาดเนื่องจากเห็นว่าทำเลดี และอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ โดยอพยพมาเมื่อปี 2448 จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 15 ครัวเรือน และให้ชื่อหมู่บ้านว่าบ้านนาป่าหนาด ตามชื่อต้นหนาดที่มีอยู่มากมายในบริเวณนั้น

ชาวไทดำเป็นกลุ่มชนที่มีความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตน และสามารถสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ความเชื่อ ประเพณี การแต่งกาย ภาษา บางอย่างก็ยังคงอยู่ รวมไปถึงนิทานพื้นบ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และเล่าขานต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น (สาริศา สุขคง, 2555: 114) ซึ่งสาริศา สุขคง ได้รวบรวม และจัดประเภทนิทานพื้นบ้านชาวไทดำไว้ 8 ประเภท ได้แก่ 1. นิทานอธิบายเหตุ 2. นิทานมหัศจรรย์ 3. นิทานชีวิต 4. นิทานคติ 5. นิทานมุขตลก 6. นิทานสัตว์ 7. นิทานประจักษ์ 8. นิทานเรื่องผี ผู้เขียนบทความได้นำมาเป็นข้อมูลในการศึกษา และคาดว่าผลการศึกษจะทำให้ทราบว่าชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีโลกทัศน์ต่อคน ธรรมชาติ และบริบททางสังคมอย่างไร

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์โลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย

ขอบเขตของการศึกษา

การดำเนินการศึกษานี้ได้ศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย ซึ่งสาริศา สุขคง (2555) ได้เก็บรวบรวมไว้ จำนวน 49 เรื่อง และลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีโลกทัศน์ (Worldview)

คำจำกัดความ

1. โลกทัศน์ (Worldviews) หมายถึง ทศนะในการมองโลกเป็นภาพของโลกหรือสังคมที่บุคคลรับรู้โดยผ่านกระบวนการระบบวิถีคิดในการประเมินคุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีพื้นฐานอันหล่อหลอมจากวัฒนธรรมแวดล้อมในสังคมที่บุคคลนั้นเติบโตมา ได้แก่ ทศนะ, ความคิด, ความเชื่อ, และค่านิยม ทั้งของบุคคลและของสังคมนั้นๆ โลกทัศน์จึงเป็นตัวกำหนดทิศทางชีวิตของแต่ละคน อีกทั้งเป็นตัวกำหนดทิศทางสังคมของมนุษย์ด้วย

2. นิทานพื้นบ้าน หมายถึง นิทานที่เล่าอยู่ในกลุ่มของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด เป็นการเล่าสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต เป็นเรื่องเล่าที่มนุษย์ผูกเรื่องขึ้นด้วยภูมิปัญญา โดยส่วนใหญ่จะถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ แต่ก็มีเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่บ้าง

3. ชาวไทดำ หมายถึง ชาวไทกลุ่มหนึ่งที่เคยตั้งรกรากอยู่ในเมืองไทดำ บริเวณลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดงในเขตเวียดนามเหนือ เมื่อปี พ.ศ.2425 สมัยสงครามฮ่อ และหลังจากสงครามยุติลง ไทดำส่วนหนึ่งจึงได้อพยพผ่านเข้ามาสู่ประเทศไทย กลุ่มหนึ่งที่เรารู้จักกันดีก็คือ “ไทดำ” หรือ “ลาวโซ่ง” ที่อยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรี ส่วนหนึ่งจะอาศัยอยู่ทางภาคกลาง ส่วนกลุ่มสุดท้ายก็อาศัยอยู่ที่บ้านนาป่าหนาด จังหวัดเลย

4. บ้านนาป่าหนาด หมายถึง ชื่อหมู่บ้านของชาวไทดำตั้งอยู่ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย

นิทานพื้นบ้านไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน

ชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความสนใจในการฟังเรื่องเล่าอาจลดน้อยถอยลง แต่ชาวบ้านก็มีความพยายาม ที่จะอนุรักษ์ไว้ไม่ให้สูญหาย ด้วยเชื่อว่าการรักษานิทานและเรื่องเล่าคือการรักษาวรรณกรรมของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาดให้คงอยู่สืบไป ในบทความนี้ผู้เขียนได้นำนิทานพื้นบ้านซึ่งสาริศา สุขคง (2555) ได้เก็บรวบรวมและแบ่งประเภทไว้ 8 ประเภท ได้แก่

1. **นิทานอธิบายเหตุ (Explanatory)** เป็นเรื่องที่อธิบายถึงกำเนิดหรือความเป็นมาของสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ อาจอธิบายถึงกำเนิดของสัตว์บางชนิด นิทานประเภทนี้มักจะสั้น และเล่าอย่างตรงไปตรงมา เพื่อตอบคำถามว่าทำไมสิ่งนั้นจึงเป็นอย่างนี้ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 16-17) นิทานประเภทนี้ที่พบในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด มีทั้งหมด 15 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องแม่ย่ากับลูกสะใภ้, นิทานเรื่องแม่ย่ากินปิง, นิทานเรื่องหงส์สามเต่า, นิทานเรื่องพญาหน้าหมา, นิทานเรื่องกั๋ยตาย ม่าป่า (กระต่าย หมาป่า), นิทานเรื่องควายกับคน, นิทานเรื่องผีกองกอย, นิทานเรื่องพญานาค, นิทานเรื่องถ่าน, นิทานเรื่องแก้วสารพัดนึก, นิทานเรื่องตัวลวง (พญานาค), นิทานเรื่องทำไมถึงเรียกไทดำ, นิทานเรื่องโต้ง (ตัวส้ง), และนิทานเรื่องหมา แมว หนู เป็นต้น (สาริศา สุขคง, 2555: 19-20)

2. **นิทานมหัศจรรย์ (Fairytale)** นิทานมหัศจรรย์ คือ นิทานที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับของวิเศษ สิ่งมหัศจรรย์ พุทธิกรรมที่เป็นจินตนาการความใฝ่ฝันของมนุษย์ เช่น การแปลงตัว การเหาะเหินเดินอากาศ การเนรมิตของวิเศษ นักคิดชนวิทยา (ญาณวรรณ สันตุภิญโญ และคณะ, 2556) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ประเภทนิทานมหัศจรรย์พบทั้งหมด 8 เรื่อง เช่น นิทานเรื่องสีสน-มโนราห์, นิทานเรื่องนางผมหอม, นิทานเรื่องกำพร้าว้น้อย, นิทานเรื่องกำกาดำ, นิทานเรื่องสองเอี้ยงน้องไปเที่ยวป่า, นิทานเรื่องกำพร้าว้งแก้ว, นิทานเรื่องท้าวขอล่อ และนิทานเรื่องกำพ้าของป็น้อง (กำพร้าว้งที่ป็น้อง) (สาริศา สุขคง, 2555: 28) ซึ่งเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาจากจินตนาการ เพื่อความสนุกสนาน ในเนื้อเรื่องจะมีข้อคิดให้ผู้ฟังได้คิดตาม

3. **นิทานชีวิต (Novella)** มีขนาดค่อนข้างยาวหรือหลายอนุภาคดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความเป็นป็นจริงมีการบ่งสถานที่ และตัวละครชัดเจนอาจมีเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ หรือความมหัศจรรย์ แต่มีลักษณะที่ผู้ฟังเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้มากกว่าอิทธิปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในนิทานมหัศจรรย์ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 12) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ประเภทนิทานชีวิตพบทั้งหมด 2 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องเอี้ยง (พี่สาว) กับน้อง, นิทานเรื่องอีเอี้ยงอีน้อง (สาริศา สุขคง, 2555: 38)

4. **นิทานคติ (Fable tales)** เป็นนิทานที่มุ่งเน้นคำสอนใจ หรือสุภาษิตเป็นหลักโดยมีตัวละครทั้งที่เป็นมนุษย์บ้าง สัตว์บ้างเป็นผู้ดำเนินเรื่อง เนื้อหาสอดแทรกข้อสอนใจผู้ฟัง ตลอดจนให้แนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกทำนองคลองธรรมโดยวิธีบอกตรงๆ ก็มีและบอกเป็นอุทาหรณ์ก็มี นิทานที่ตัวละครเอกเป็นสัตว์ถ้าเล่าโดยเจตนาจะสอนจริยธรรม หรือคติธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จัดว่าเป็นนิทานคติด้วย (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 1409) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำประเภทนิทานคติที่พบ 13 เรื่อง เช่น นิทานเรื่องนางสิบสอง, นิทานเรื่องสองตายาย, นิทานเรื่องอ้ายสลุยคำเมีย, นิทานเรื่องอ้ายกับน้อง, นิทานเรื่องนกกระยางขาว เป็นต้น (สาริศา สุขคง, 2555: 43-44)

5. **นิทานมุขตลก (Numskull tale)** มักมีขนาดโครงเรื่องไม่ซับซ้อน มีเพียงอนุภาคเดียว ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ หรือสัตว์ก็ได้ จุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้ต่างๆ สติ หอมปัสัน ได้ประมวลแนวคิดของเรื่องที่เป็นมุขตลกกว่ามี 16 แบบ คือ ความฉลาด ความโง่ การชนะการแข่งขันด้วยกลลวง การต่อรองแบบกลลวง ขโมยและการหลอกต้ม การหนีโดยใช้กลลวง การต่อรองแบบกลลวง ขโมยและการหลอกต้ม การหนีโดยใช้กลลวง การล่อลวงและผิดประเวณี กลลวงที่ทารุณ กลลวงโดยวิธีแข่งขัน การปลอมแปลง การกล่าวหาที่ผิด ภาระที่เลว ความเกียจคร้าน คนหูหนวก นักบวช และการไม้ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 20) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำประเภทนิทานมุขตลกพบทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ , นิทานเรื่องลูก (สะ) ใภ้ปายม (เยียม) ย่า (แม่ย่า) กับปู่ (พ่อปู่), นิทานเรื่องเจ้าหัวตา (หลวงพ่), นิทานเรื่องเชียงเมี่ยง, นิทานเรื่องสามเสี้ยว, นิทานเรื่องหาคกล้วยสุก และนิทานเรื่องจายเห้งย่น (นายเจียน) ผู้เห็นถ่าน (สาริศา สุขคง, 2555 : 50)

6. **นิทานสัตว์ (Animal tale)** เป็นเรื่องที่สัตว์เป็นตัวละครเรื่องทำนองนี้บางเรื่องมีหลายอนุภาค หลายตอน นิทานที่ตัวละครเอกเป็นสัตว์นี้ถ้าเล่าโดยเจตนาจะสอนจริยธรรม หรือคติธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง จัดว่าเป็นนิทานคติ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 19-20) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำประเภทนิทานสัตว์พบทั้งหมด 3 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องกระต่ายตื่นตูม, นิทานเรื่องมำโง่ และนิทานเรื่องไก่แม่ ไก่น้อย แล้งโตเฮียว (แม่ไก่ลูกเจี๊ยบ แซ่เหยี่ยว) (สาริศา สุขคง, 2555: 56)

7. **นิทานประจำถิ่น (Local legend)** ในภาษาไทยจัดเป็นตำนานประเภทหนึ่ง เพราะเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของบุคคล และสถานที่ในท้องถิ่น บางเรื่องเล่าขนาดยาวบางเรื่องเล่าสั้น ไม่แน่นอน มักเป็นเรื่องแปลกพิสดารซึ่งเคยเกิดขึ้นจริง ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ตัวละคร และสถานที่ที่บ่งไว้ชัดเจนอาจเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง หรือบุคคล

สำคัญของท้องที่ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ เทวดา สัตว์ หรือผีนางไม้ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 15) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทยที่พบ ได้แก่ นิทานเรื่องสินไชย (ศาริศา สุขคง, 2555: 57)

8. นิทานเรื่องผี (Ghost stories) มีอยู่ในทุกสังคม ฝีมือประเภทไม่ปรากฏชัดว่ามาจากไหนเกิดขึ้นได้อย่างไร เช่น ผีม้าบ้อง และผีปกกะโหล่งของไทยภาคเหนือ แต่มีบางประเภทเป็นวิญญาณของคนตายไปแล้ว กลับมาหลอกหลอนผู้ที่มีชีวิตอยู่ด้วยรูปร่าง และวิธีการต่างๆ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 25) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทยที่พบ ได้แก่ นิทานเรื่องผีกองกอย (ศาริศา สุขคง, 2555: 59)

โลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทยตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย

นิทานพื้นบ้านของชาวไทยตำบลเขาแก้ว พบทั้งหมด 49 เรื่อง โดยจำแนกโลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวไทยตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย จำแนกได้ 6 ประเภท ได้แก่ 1) โลกทัศน์เรื่องอำนาจ 2) โลกทัศน์เรื่องการสอนลูก 3) โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ 4) โลกทัศน์กลุ่มชาติพันธุ์ 5) โลกทัศน์เรื่องความเชื่อ และ 6) โลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ ดังต่อไปนี้

1. โลกทัศน์เรื่องอำนาจ

โลกทัศน์เรื่องอำนาจ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทยตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย พบทั้งหมด 5 เรื่อง ได้แก่ เรื่องอีเอี้ยงอีเลี้ยง, เรื่องอีเอี้ยง (พี่สาว) กับน้อง, เรื่องอีเอี้ยงอีเลี้ยง, เรื่องอีเอี้ยงกับน้อง, เรื่องอีเอี้ยงกับคนเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยตำบลเขาแก้ว นั้นจะสืบสายตระกูลผ่านเพศชาย นั่นหมายถึงลูกชายเป็นผู้สืบสายตระกูลหรือสืบผีเรือน แสดงให้เห็นว่าชาวไทยตำบลเขาแก้วเป็นใหญ่ในครอบครัว เป็นผู้มีความสามารถในการตัดสินใจ หรือที่เรียกว่าอำนาจปิตาธิปไตย (patriarchy) ซึ่งเพศชายเป็นผู้กุมอำนาจหลัก และครอบงำบทบาทในด้านผู้นำการเมือง ศีลธรรม เอกลักษณ์ทางสังคม รวมถึงการควบคุมทรัพย์สิน ดังพบในนิทานของชาวไทยตำบลเขาแก้ว เรื่อง อีเอี้ยงอีเลี้ยง อีเอี้ยงอีเลี้ยง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งมีลูกสาวสองคน ผู้พ่อจะส่งลูกสาวคนโต ส่วนภรรยาส่งลูกสาวคนเล็ก พ่อชอบมีนิสัยเอาแต่ใจตนเองและใช้อำนาจ ขอบคุดาลูกสาวคนเล็ก ส่งผลให้นิสัยของลูกสาวคนโตคล้ายพ่อ ทำให้ชอบเอาเปรียบน้องเสมอ ส่วนนิทานอีเอี้ยงอีเลี้ยง มีเนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งมีลูกสาวสองคน ผู้พ่อจะส่งลูกสาวคนโต ส่วนภรรยาส่งลูกสาวคนเล็ก พ่อชอบมีนิสัยเอาแต่ใจตนเองและใช้อำนาจ ขอบคุดาลูกสาวคนเล็ก ส่งผลให้นิสัยของลูกสาวคนโตคล้ายพ่อ ทำให้ชอบเอาเปรียบน้องเสมอ ส่วนนิทานอีเอี้ยงอีเลี้ยง มีเนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งมีลูกสาวสองคน ผู้พ่อจะส่งลูกสาวคนโต ส่วนภรรยาส่งลูกสาวคนเล็ก พ่อชอบมีนิสัยเอาแต่ใจตนเองและใช้อำนาจ ขอบคุดาลูกสาวคนเล็ก ส่งผลให้นิสัยของลูกสาวคนโตคล้ายพ่อ ทำให้ชอบเอาเปรียบน้องเสมอ

ดังความว่า “...อีเอี้ยงอีเลี้ยงมีสองเมีย เมียหลวงแต่งสี่ร้อย เมียน้อยแต่งสี่พัน บอกเมียว่าไปทำงานแต่ไปจ้างขายเมีย เมียน้อยมีลูกติดมาคนหนึ่งเป็นลูกสาว สี่ร้อยเลยขายลูกเมียน้อยไปให้เศรษฐี ต่อมาก็ขายเมียทั้งสองไป โดยที่เมียไม่รู้มาก่อน พ่อขายเมียน้อยก็ใช้จ่ายสุรุษสุรายจนหมดกลายเป็นขอทาน ไปขอทานที่บ้านเศรษฐีที่เอาเมียไปขาย เมียทั้งสองก็ไม่ให้เงิน จึงเป็นขอทานตลอดชีวิต ให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตน...” (ไธสง ไซคีนิ, สัมภาษณ์)

นิทานดังกล่าว แม้จะเป็นนิทานตลกขบขันแต่แฝงไว้ด้วยแนวคิดคุณธรรมจริยธรรมเรื่องให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตน แต่นิทานก็สะท้อนถึงจริยธรรมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสะท้อนในเรื่องของอำนาจปิตาธิปไตยได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับข้อความที่ว่า “เมื่อแต่งงานแล้ว ผู้หญิงต้องไปอยู่บ้านฝ่ายชาย ผู้ชายจะเป็นใหญ่ในบ้าน ผู้ชายเป็นผู้สืบผี ผู้ชายเป็นผู้สืบสายตระกูล ลูกชายคนที่เลี้ยงพ่อแม่จะได้มรดกมากที่สุด” (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2555: 104)

2. โลกทัศน์เรื่องการสอนลูก

โลกทัศน์เรื่องการสอนลูก ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทยตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย พบทั้งหมด 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องปลาน้อยไม่ฟังคำพ่อแม่สอน, เรื่องอีเอี้ยงอีเลี้ยง, เรื่องอีเอี้ยงอีเลี้ยง

โลกทัศน์เรื่องการสอนลูกของชาวไทยตำบลเขาแก้วนั้น ไทยมีโลกทัศน์ในการสอนลูกสาวและลูกชายแตกต่างกันตามเพศ หากเป็นเพศชายนั้นพ่อมักจะสอนในเรื่องการทำงานในเรือสวนไร่นาในฐานะผู้นำครอบครัว เช่น ทำไร่ ไถนา การจักสานและปลูกฝังในการสืบผีเรือน ส่วนลูกสาวนั้นแม่มักจะสอนเกี่ยวกับการทำงานบ้าน งานเรือน ทอผ้า เย็บปักถักร้อย ทำอาหารการกิน การเลี้ยงดูลูก หรือการดูแลคนในครอบครัว ตลอดจนการสอนลูกสาวเพื่อให้ลูกสามารถดำรงชีวิตด้วยตนเอง ซึ่งพบในวรรณกรรมนิทานเรื่องอีเอี้ยงอีเลี้ยง นิทานเรื่องนี้หลายสำนวน บางสำนวนกล่าวว่าแม่ตาย ลูกสาวทั้งสองจึงได้รับการสอนจากพ่อ เนื้อหาของนิทานจะเกี่ยวกับเกี่ยวกับการสอนสอนลูกสาวสองคน คนที่ได้รับการสอนงานบ้านงานเรือน การทำไร่ทำสวนจากพ่อซึ่งมีวิธีการสอนที่ไม่มีความละเอียดรอบคอบ สอนให้ทำงานแบบง่ายๆ แบบสุกเอาเผากิน ส่วนน้องสาวได้รับการสอนจากแม่ทั้งงานบ้านงานเรือน งานไร่สวน ซึ่งแม่เป็นคนละเอียดอ่อน ส่งผลให้ลูกสาวทั้งสองมีอุปนิสัยและความคิดที่แตกต่างกัน พี่สาวมีความอหังการมาก มักเอาเปรียบน้องเสมอ ดังตัวอย่างนิทาน ดังความว่า

“...เวลาช่วงกินให้ต่างคนต่างทำ ผู้ที่ให้เอาวิชาผู้พ่อ ผู้น้องก็เอาวิชาตามแม่สอน พี่สาวทำออกมาไม่ดี พ่อก็บอกว่าเสมอกัน เพราะพ่อเป็นผู้สนับสนุนพี่สาว ถ้าให้แม่ตัดสินก็จะว่าพี่สาวไม่ดี ถ้าให้น้องชนะ พ่อก็จะโกรธ ก็เลยว่าเสมอกัน ตอนบ่นฝ่ายผู้พี่เส้นใหญ่มีแต่เศษสวกปรกแต่น้องเป็นเส้นเล็กๆ ขาวๆ อ่อน แต่พ่อก็บอกว่าเสมอกัน แม่ก็ไม่ว่าอะไร เสียงตอนทำงานก็ต่างกัน พี่สาวอีกแบบ

น้องสาวอีกแบบ ตอนตำข้าวที่สาวจะมีแต่เสียงดำ แต่น้องจะมีแต่เสียงขับเสียงร้อง และเสียงเรียกผู้บ่าว (ชายหนุ่ม) มาช่วย น้องสาวหน้าตางามและพูดเพราะ แต่พี่สาวหน้าตาไม่ดีแล้วยังพูดไม่เพราะแต่พอกว่าเสมอกัน...” (ประยงค์ ไชยคินี, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2565)

นิทานเรื่องนี้แสดงให้เห็นโลกทัศน์ในการสอนลูกสาวของชาวไทดำว่าเพศหญิงหรือเพศแม่ย่อมที่จะสั่งสอนงานบ้านงานเรือนหรือมีหน้าที่ในการสอนลูกสาวให้ประกอบการทำงานในครัวเรือนได้ดีกว่าเพราะเพศหญิงมีความละเอียดอ่อน รอบคอบ ใจเย็น และวัฒนธรรมของชาวไทดำ เพศหญิงนั้นมีหน้าที่หุงหาอาหาร ดูแลเครื่องนุ่งห่มของคนในครอบครัว ในขณะที่เพศชายจะมีความถนัดในงานเรือกรสวนไธนามากกว่า ดังข้อความที่ว่า ประเพณีการเลี้ยงดูบุตรของไทดำบ้านนาป่าหนาด พบว่าในอดีตผู้พ่อแม่จะเลี้ยงดูลูกด้วยตนเอง เวลาจะกินข้าวต้องให้ทุกคนมาพร้อมกันจึงจะกินข้าวพร้อมกัน อาหารที่ได้ก็จะกินพืชผักที่หาได้จากธรรมชาติ เสื้อผ้าที่สวมใส่ของคนในครอบครัวจะปลูกฝ้ายและทอเอง เป็นผ้าฝ้ายธรรมดาและตัดเย็บเอง ผู้เป็นพ่อจะสอนลูกชายให้รู้จักทำไร่ ไถนา หาดอาหาร จักสานเครื่องใช้ในครัวเรือน ผู้เป็นแม่จะสอนให้รู้จักงานบ้าน งานเรือน การทอผ้า การตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2555: 102)

3. โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ

โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบทั้งหมด 19 เรื่อง ได้แก่ เรื่องอ้ายสลุยคำเมีย, เรื่องแม่ยากับลูกสะใภ้, เรื่องยากินปิง, เรื่องท้าวหัวข้อล่อ, เรื่องลูกนางสิบสอง, เรื่องสองตายาย, เรื่องนกระยางขาว, เรื่องนางนก (กระ) จอกน้อย, เรื่องเจ้าหัวตา, เรื่องหากกล้วยสุก, เรื่องนายเหิงยืนผู้เห็นถ่าน, เรื่องหมาโง่, เรื่องไก่แม่ ไก่น้อย แล้งโตเหี่ยว (แม่ไก่ลูกเจี๊ยบและชะเหี่ยว), เรื่องหงส์สามเต่า, เรื่องควายกับคน, เรื่องพญานาค, เรื่องอ้ายกับน้อง, เรื่องปลาน้อยไม่ฟังคำสอนของพ่อแม่, เรื่องฝีกองกอย

โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ คุณธรรมจริยธรรมนั้น ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำหลายเรื่อง แม้ว่าบางเรื่องจะเป็นนิทานมุขตลก นิทานชีวิต นิทานผีก็ตาม เช่น นิทานเรื่องฝีกองกอย เป็นนิทานเรื่องผีที่สร้างความสนุกสนานความตลกขบขันให้แก่ผู้อ่าน และแฝงข้อคิดคติสอนใจให้กับผู้อ่านโดยเฉพาะในเรื่องความโลภ ดังตัวละครที่เป็นเสี่ยว เมื่อเห็นว่าเพื่อนได้สมบัติจากฝีกองกอยมากมาย แต่เมื่อตนอยากรวยเหมือนเพื่อนจึงเลียนแบบ แต่เมื่อมีความโลภคนเราก็จะมองข้ามความอันตราย ส่งผลต่อตนเองถึงขั้นเสียชีวิต สิ่งที่เราคาดหวังไว้ก็จะไม่ได้ดังตั้งใจ ดังตัวอย่างนิทาน

“...เสี่ยว (เพื่อนรัก) ได้ฟังก็อยากมั่งอยากมี จึงทำตาม ไปยืมไปขโมยไปขโมยเอาปลาไป พอไม่เห็นปลาวันต่อมาก็ไปจอบ (แอบ) ดูเห็นนางฝีกองกอยกำลังขโมยเอาปลาอยู่ จึงเข้าไปต่อสู้อยู่สักพักหนึ่งนางฝีกองกอยเลยเอาไปทำฟัว อยู่กับนางฝีกองกอยได้ระยะหนึ่งก็เมื่อ (อยาก) กลับบ้าน จึงแอบหนีตอนนางฝีกองกอยออกไปหาอาหาร มันก็ปิดปากถ้ำไว้ปกติ ผัวคนที่สองจึงหาทางเปิดปากถ้ำพอลูกออกจากถ้ำได้ก็วิ่งหนีไปหลบที่หลุมมัน นางฝีกองกอยนำ (ตาม) มาทัน ก็เอามือแหย่เอา ผัวคนที่สองก็ตดฝีกองกอยก็คิดว่าผัวตัวเองตายแล้วจึงกลับไปถ้ำไปเอาเงินกับทองมาทำบุญ ผัวคนที่สองเป็นคนโลภมาจึงอุทานออกมาว่า

“เอามาเยอะๆ เตอ” นางฝีกองกอยจึงรู้ว่าย่างไม่ตาย นางฝีกองกอยก็หอบเงินหอบทองกลับไปถ้ำ ผัวคนที่สองจึงกลับไปมือเปล่าไม่ได้เงินทองกลับไป...” (คาริศา สุขคง, 2555: 59-60)

คติธรรมของชาวไทดำที่ปรากฏในนิทานไว้ 22 ด้าน กล่าวคือ ด้านความไม่โลภและรู้จักพอเพียง จากเรื่องฝีกองกอย ด้านการทำบุญทำทาน จากเรื่องนกระยางขาว ด้านการยึดมั่นคำสัญญา ไม่เห็นแก่ตัว จากเรื่องนางนกระจอกน้อย ด้านการไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือทำให้ผู้อื่นเป็นทุกข์ จากเรื่องอ้ายสลุยคำเมีย อย่างมองข้ามของที่มีเพียงน้อยนิดเมื่อสะสมแล้วอาจทำให้มีจำนวนมาก จากเรื่องแม่ยากับลูกสะใภ้ อย่าทำไม่ดีต่อผู้มีพระคุณ จากเรื่องยากินปิง ความกตัญญู จากเรื่องท้าวหัวข้อล่อ ทำงานได้เงินมากเท่าไรก็ไม่มี ความหมาย ถ้าไม่มีลูกจากเรื่องลูกนางสิบสอง ควรทำบุญแต่พอควรจากเรื่องสองตายาย ให้ทุกข์แก่ท่านทุกขนั้นถึงตัว จากเรื่องสลุยคำเมีย เสียใจเหมียว ไม่ควรดูถูกผู้อื่นว่าโง่จากเรื่องอ้ายกับน้อง เมื่อมีโอกาสทำบุญทำทานควรรีบทำ จากเรื่องนกระยางขาว ควรฟังคำสอนของพ่อแม่ จากเรื่องปลาน้อยไม่ฟังคำสอนของพ่อแม่ ขยันหมั่นเพียรและเก็บเล็กผสมน้อยจากเรื่อง แม่ยากับลูกสะใภ้ ก่อนเชื่อเรื่องอะไรควรมีวิจารณ์ญาณ จากเรื่องเจ้าหัวตา ไม่ควรไว้วางใจคนแปลกหน้า จากเรื่องหากกล้วยสุก คนที่ฉลาดจะสามารถเอาตัวรอดได้ดี จากเรื่องนายเหิงยืนผู้เห็นถ่าน อย่าโลภมาก จากเรื่องหมาโง่ แม่รักลูกมาก ปรากฏในนิทานไก่แม่ ไก่น้อย แล้งโตเหี่ยว (แม่ไก่ลูกเจี๊ยบและชะเหี่ยว) ไม่ควรอิจฉาริษยาผู้อื่นและบิดเบือนความจริงจำทำให้มีภัยมาถึงตัว จากเรื่องหงส์สามเต่า รู้คุณสัตว์ที่ให้คุณประโยชน์ให้แก่ตน จากเรื่องควายกับคน และคนเป็นสัตว์ที่น่ากลัวที่สุด และมักจะเบียดเบียนสัตว์อื่น จากเรื่องพญานาค (คาริศา สุขคง, 2555: 90-98)

4. โลกทัศน์กลุ่มชาติพันธุ์

โลกทัศน์เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบทั้งหมด 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องทำไมเรียกไทดำ, ลูกชายสามคน

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเพียงกลุ่มเดียวที่เข้ามาอยู่ในจังหวัดเลย และภาคอีสานในช่วงแรกของการมาตั้งถิ่นฐานนั้นไทดำค่อนข้างเก็บตัว ไม่ค่อยออกสู่สังคมภายนอกหรือส่งลูกหลานไปศึกษาในพื้นที่ยื่นๆ ใกล้เคียงกันอย่างไรก็ตามในปัจจุบันสภาพสังคมวัฒนธรรมมีความเปลี่ยนแปลง ไทดำมีความจำเป็นต้องเปิดรับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น ไทเลย ไทใต้ (ไทอีสานที่พูดภาษาลาวเวียงจันทร์) หรือยอมรับเชื้อสายจากกลุ่มอื่นหรือศาสนาอื่น

โลกทัศน์ในเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชาวไทดำพยายามปลูกฝังให้คนในชาติพันธุ์ไทดำว่าควรแต่งงานกับชาติพันธุ์เดียวกัน เพราะมีวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อเดียวกัน อีกทั้งมีการใช้ภาษาเดียวกันสามารถสื่อสาร เข้าใจกันได้มากกว่าภาษาอื่นๆ อย่างภาษาเลย และภาษาไทยกลาง ดังสะท้อนผ่านนิทานเรื่อง ลูกชายสามคน ซึ่งลูกทั้งสามนั้นได้แต่งงานกับไทอีสาน ไทภาคกลาง และไทดำเมื่ออยู่เรือนเดียวกันก็ทะเลาะกันบ่อยเนื่องจากสื่อสารกันไม่รู้เรื่อง ดังนั้นจะออกเรือนแยกกันอยู่ ต่อมาสะใภ้ทั้งสามมาช่วยกันทำแกงหน่อไม้ แต่สื่อสารกันไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับผักที่จะใส่แกง วันหนึ่งเกิดไฟไหม้บ้านพ่อแม่ ลูกชายที่แต่งงานกับไทดำสามารถเข้าไปช่วยพ่อแม่ได้เนื่องจากรู้ว่าพ่อแม่อยู่ที่ไหนในบ้าน แต่ตัวถูกไฟไหม้จนตัวดำ ดังนั้นจึงเรียกว่า ไทดำ ดังนิทาน

“...เกี่ยวกับไท ไทลาว ไทดำ เป็นไทเดียวกัน พ่อมีลูกชายสามคนลูกชายยกได้เมียปากว่าภาษาไทยคนกลางปากว่าภาษาลาว ผู้ที่สามได้เมียไทดำ แล้วมาเลี้ยงพ่อแม่อยู่เอียนเดียวกัน อยู่เอียนเดียวกันแล้วจะเป็นของธรรมดาที่ว่ารู้ความแต่ไม่รู้ความแต่คนว่าอู๋เหนือกว่าจะได้อู๋อีสานอู๋เจ้าจิ้งโง่ บาดนี้แต่งอยู่แต่งงานกัน กะแต่ละคนกะเฮ็ดไฟเฮ็ดมัน กะใช้กัน (ให้ว่าน) ธรรมดา มือนั้นแกงหน่อไม้ เอื้อยแกงหน่อไม้ เฮาะ(เสาะหา) เครื่องแกงมาใส่แกง ลูกสะใภ้ไทดำอยู่ในครัวเอ็นใช้สองที่สะใภ้ กะไปเก็บมาได้ๆ คำสุดท้าย นันว่า ผักแจ๋อ กับผักส้าง ให้เอามา สองสะใภ้ไปหาอย่างไรรู้ไม่ได้มา แกงก็กะไปปลงแล้ว ให้เอามา ลูกสะใภ้ไทยว่า “ไม่รู้” สะใภ้ลาวว่า “บู้” น้องสะใภ้ไปหาเอาตะไคร้ กับผักแมงลักมา เลยว่า อ้าวคนผัดอยู่ช้อยเอามาแต่โดนแล้ว /อันนี้แมงลักนี้ ฉ้นไปเอามานานแล้ว/น้องสะใภ้ไทดำเลยว่ อยู่ยากันแค่นี้สองสามความบู้เรื่องกะจักอิวาสะได

ต่อจากนั้นมาเล่าให้สามมีฟัง ทะเลาะกันเลยออกเอียน ต่างคนทำอาหารแล้วนำมาเลี้ยงพ่อแม่เอียนเดียวกัน เกิดไฟไหม้เอียนพ่อแม่อยู่ ลูกชายยกไปกะช้อยพอบได้ ลูกชายกลางแล่นไปก็ช้อยได้พ่อแม่จกอยู่ใต้ น้องชายหลักกะเชื่อว่าพ่อแม่อยู่ในเอียน กะเข้าไปเอาพ่อแม่ออกมา ผิดคำทั้งพ่อทั้งแม่ทั้งลูก กะเลยว่กูบตายยอนลูกหล้า เลยตั้งชื่อว่าบักดำ สือยูกินกับบักดำนี้ไปใส สืออยู่เอียนนำบักดำนี้บักลาวไปอยู่วัดพุ้นพ่อแม่ตาย บักไทยกะไปวัดวาพุ้นคนพ่อแม่ตาย แสดงว่าพ่อแม่ฮักลูกชายหล้า แล้วให้ลูกชายหล้าสืบเอียน เสนผีเอียนกะลูกชายหล้าเป็นผู้ฮักของเลี้ยงพ่อแม่บนเรือน คนไทยคนลาวก็ทำสังฆทานให้พ่อแม่อยู่วัด...” (เมฆ ช้อนเปี้ยยง สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2565)

นิทานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ที่มีต่อชาติพันธุ์ไทดำว่ามีความเหมาะสมที่จะอยู่ร่วมกันหรือผกผันผกใช้มากกว่าชาติพันธุ์อื่น เพราะความเชื่อ ภาษา ความไว้วางใจเชื่อใจ มีมากกว่า ในขณะที่เดียวกันไทดำมองว่าลูกชายที่แต่งงานกับชาติพันธุ์อื่นนั้นมีความเป็นอื่น ไม่มีความไว้วางใจเช่นเดิม ดังนั้นลูกชายและลูกสะใภ้ที่เป็นชาวไทดำ เหมาะสมที่จะสืบผีเรือน และดูแลพ่อแม่ได้มากกว่า

นอกจากนี้ยังมีนิทานที่อธิบายถึงความเป็นชาติพันธุ์ได้อย่างเด่นชัดคือ นิทานเรื่องทำไมเรียกไทดำ เป็นนิทานที่บอกถึงความเป็นมาว่าทำไมถึงเรียกว่าไทดำ จึงได้นำนิทานพื้นบ้านมาสร้างให้ผู้อ่านได้เข้าใจได้อย่างชัดเจน เนื่องจากเชยไทดำนั้นมีความกตัญญูรู้คุณของผู้มีพระคุณ ยอมเสียสละตนเพื่อช่วยเหลือพ่อตา แม่ยายจากเหตุการณ์ไฟไหม้ได้ ทำให้เนื้อตัวของตนนั้นมอมแมม จึงเป็นที่มาของการเรียกชื่อ ไทดำ นิทานเรื่องนี้ยังเป็นการอธิบายของการสืบเชื้อสายของชาวไทดำอีกด้วย ดังความว่า

“...ครอบครัวไทดำครอบครัวหนึ่งมีสามคน เชยคนที่หนึ่งเป็นชาวไทดำเชยคนที่สองเป็นคนไทยเชยคนที่สามเป็นคนลาว เชยทั้งสามคนไม่ค่อยจะถูกกันเท่าไร วันหนึ่งไฟไหม้บ้านพ่อแม่เพียงเชยไทดำคนเดียวเท่านั้นที่ช่วยพ่อตาแม่ยายออกมาได้ ทำให้ตัวมอมแมมจึงเรียกว่า ไทดำตั้งแต่นั้นมา...” (สาริตา สุขคง, 2555: 26)

5. โลกทัศน์เรื่องของการเชื่อ

โลกทัศน์เรื่องของการเชื่อ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคน จังหวัดเลย พบทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ เรื่องแกน, เรื่องตัวลวง (พญานาค), เรื่องทำไมเรียกไทดำ, เรื่องแค้กับหมา (จระเข้กับหมา), เรื่องจายเหี้ยน (นายเหี้ยน) ผู้เห็นแกน, เรื่องผีกองกอย

ชาวไทดำมีความเชื่อ และความศรัทธาในด้านต่างๆ ความเชื่อนั้นได้ถ่ายทอด และสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น ความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ (ผี และแกน) และนาค วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำที่สะท้อนถึงความเชื่อ ได้แก่ นิทานเรื่องตัวลวง (พญานาค) เป็นเรื่องที่ชาวไทดำนั้นมีความเชื่อว่าเมื่อถึงหน้าแล้ง ก็จะขาดแคลนน้ำ จึงมีการบูชาตัวลวง หรือพญานาค เมื่อมีการบูชาแล้วจะมีน้ำใช้ในหน้าแล้ง คำว่า พญานาคชาวไทดำได้เปรียบเสมือนความอุดมสมบูรณ์ที่แกนได้ส่งมาให้ชาวไทดำ เมื่อมีการบูชาตัวลวงก็จะทำให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ดังความว่า

“...หลังจากหมู่บ้านไทดำแห้งแล้ง แกนจึงให้ตัวลวง (พญานาค) มาอยู่กับชาวไทดำเพื่อให้มีน้ำ ไม่ว่าชาวไทดำจะอพยพไปอยู่ไหน ถ้าเดือดร้อนเรื่องน้ำ ก็ทำพิธีให้ลวงเอาน้ำมาให้ ที่หมู่บ้านไทดำนาป่าหนาดก็ทำพิธีเช่นกัน หากไทดำอพยพไปไหน แกนก็จะส่งให้ลวงไปด้วย

พิธีบูชาตัวดวงของชาวไทดำที่นี่ คือชุดบ่อลงไปลึกประมาณห้าสิบเซนติเมตรจากนั้นให้ผู้หญิงไปอาบน้ำ เทน้ำใส่หลุม แล้วเอาฝาปิดไว้ สักพักก็นำเครื่องไม้ตักหางตัวดวงออกมาเมื่อไปทำนา แล้วเกิดแล้งมาก ชาวไทดำก็จะมาตักเอาทราย และน้ำตรงที่ชุดบ่อทำพิธี รือไม่เกินสามปีก็จะม้น้ำออกมาเรื่อยๆ...” (คาริศา สุขคง, 2555: 25-26)

นอกจากความเชื่อดังกล่าวแล้ว ชาวไทดำยังมีความเชื่อเรื่องผีและถ่าน จากนิทานเรื่องฝีกองกอย เชื่อว่าฝีกองกอยอาศัยอยู่ในป่า ชอบขโมยปลาของชาวบ้านกินเป็นอาหาร ฝีกองกอยอาจให้โชค เงินทอง หรือ ความโชคร้ายได้หากมีความโลภมาก นิทานเรื่องอ้อยกับน้อง จะกล่าวถึงผีดำหรือผีบรรพบุรุษ ส่วนความเชื่อเรื่องถ่าน มีความเชื่อว่าถ่านคือเทวดาที่ชาวไทดำนับถือสูงสุด สถิตอยู่บนสวรรค์ คอยปกป้องคุ้มครองชาวไทดำ หากบรรพบุรุษชาวไทดำเสียชีวิต ในช่วงวันเข้าพรรษาวิญญาณผู้ตายจะไปเข้าเฝ้าถ่าน และจะกลับมาเยี่ยมลูกหลาน บรรดาลูกหลานจะเลี้ยงข้าวปลาอาหารในพิธีปาดตง นิทานที่กล่าวถึงถ่าน ได้แก่ นิทานเรื่องจายเจียน (นายเห้งเจียน) ผู้เห็นถ่าน นิทานเรื่องนี้นำเสนอว่าคนปกติไม่สามารถเห็นถ่านได้ แต่ถ่านหลวงมีคนเห็นอยู่คนเดียวคือนายเห้งเจียนซึ่งเป็นเด็กกำพร้าที่ฉลาดมาก

6. โลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ

โลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบทั้งหมด 5 เรื่อง ได้แก่ บ้าไล ไปฮานอ (นายไลไปหาหน่อไม้), เรื่องฝีกองกอย, เรื่องถ่าน, เรื่องควายกับคน, เรื่องฝีกองกอย

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีวิถีชีวิตเรียบง่ายที่ผูกพันกับธรรมชาติ ภูมิประเทศรอบหมู่บ้านจะเป็นทุ่งนา ไร่ สวน หนองน้ำ และภูเขาเรียกว่าภูแก้ว ภูหวด ชาวไทดำเชื่อว่าภูแก้ว ภูหวด มีอารักษ์สถิตอยู่ทำหน้าที่บันดาลฟ้าฝนให้ความอุดมสมบูรณ์ เมื่อครั้งที่ไทดำได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านนาป่าหนาดในช่วงแรก ไทดำได้อัญเชิญเป็นอารักษ์บ้านหรือเจ้าบ้าน นั้นอาจเป็นเพราะไทดำเชื่อว่าในธรรมชาติมีผีสิงเทวดาอันเป็นพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตต่อพวกเขาต้งจะเห็นว่าคนไทดำเชื่อว่าบนฟ้ามี “ถ่าน” เป็นผู้สร้างดิน สร้างฟ้า สร้างมนุษย์และสรรพชีวิตต่างๆ ทั้งหลายบนโลก ทั้งยังเป็นผู้คุ้มครองและมีหน้าที่ปกป้องดูแลให้ความช่วยเหลือหรือลงโทษบันดาลคุณให้เกิดแก่มวลมนุษย์ได้ ดังจะเห็นได้จากคำขับในพิธีเช่นถ่านเพื่อบูชาถ่านก็จะมีการขับถ่าน หรือในวรรณกรรมเรื่องเงี้ยว (สำนวนลาวล้านช้าง) ก็มีคติความเชื่อว่าขุนเจืองเป็นลูกถ่าน และถ่านได้บัญชาให้ขุนเจืองลงมาเกิดเป็นเจ้าขุนมูลนายยังโลกมนุษย์ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2539: 61-63) ด้วยความเชื่อดังกล่าวไทดำบ้านนาป่าหนาดจึงมีข้อกล่าวว่า “เดือนสาม เดือนสี่ คะลำถ่าน บ่เฮ็ดเวียก เฮ็ดงานฟ้าใหม่ฝนใหม่” หรือ “ฟ้าใหม่ ฝนใหม่อย่าแวงงหลาแวงงอ้ว” เพราะเกรงจะได้รับอันตรายจากฝนฟ้าคะนองในช่วงต้นปี

ส่วนนิทานที่สะท้อนโลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ ได้แก่ นิทานเรื่องฝีกองกอย สะท้อนโลกทัศน์ว่าป่าหรือธรรมชาติมีความสมบูรณ์ เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ (จับปลา) นิทานเรื่องเห็ดดอกเดียว สะท้อนโลกทัศน์ว่าป่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญคือเห็ด นอกจากนั้นโลกทัศน์ในด้านอาหารโดยเฉพาะชาวนั้น “ควาย” เป็นสัตว์ที่มีบุญคุณต่อมนุษย์ สัตว์ที่มีหัวใจเล็กเช่นมนุษย์มนุษย์ไม่ควรที่จะข่มเหง ทารุณกรรมสัตว์ จากนั้นนิทานเรื่องควายกับคน

บทสรุป

นิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จำแนกได้ 8 ประเภท สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำใน 6 ด้าน คือ 1) โลกทัศน์เรื่องอำนาจ ชายเป็นใหญ่ในครอบครัว หรือปิตาธิปไตย 2) โลกทัศน์เรื่องการสอนลูก เพศหญิงหรือเพศแม่ย่อมสอนลูกได้ดีกว่า 3) โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ 4) โลกทัศน์เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ชาติพันธุ์เดียวกันย่อมเข้าใจในวัฒนธรรมเดียวกัน 5) โลกทัศน์เรื่องของความเชื่อ เรื่องนาค ผี และถ่าน 6) โลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ มีสิ่งเหนือธรรมชาติอาศัยอยู่ โลกทัศน์เหล่านี้ส่งผลต่ออัตลักษณ์วิถีการดำเนินชีวิต เช่น ภาษา, ความเชื่อ, วัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งโลกทัศน์ส่วนใหญ่เน้นคติสอนใจให้ชาวไทดำตระหนักถึงการดำเนินชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- คะนิงชัย วิริยะสุนทร. (2561). โลกทัศน์ที่สะท้อนจากสำนวนอีสาน. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 14(2), 249-269.
- ญาณวรรณ สันตฤทธิญ และ คณะ. (2545). นิทานพื้นบ้านไทย. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๖ พิมพ์ขึ้นใน พ.ศ. 2545.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2539). วรรณกรรมไทดำ. ภาษาและวรรณคดีไทย. (13): 61-63.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2543). นิทานพื้นบ้านศึกษา. เอกสารชุดคติชนวิทยา อันดับ 2 ศูนย์คติชนวิทยาร่วมกับ โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพชรตะบอง ไพศุณย์. (2553). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทดำในกระแสการเปลี่ยนแปลง: กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับไทดำในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. ปรินญาปรัชญาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิทยุทธศาสตร์การพัฒนา ภูมิภาค คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ศาริศา สุขคง. (2555). นิทานพื้นบ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. เลย: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สุภาพร คงศิริรัตน์. (2553). การศึกษาพระโลกทัศน์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา. (วิทยานิพนธ์ปรินญาดุขฎิบัณฑิต) มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เอื้อมพร จรนามล. (2013, กันยายน-ธันวาคม). โลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. Journal of Humanities and Social Sciences University of Phayao 29 Jorndamon U. Journal of Humanities and Social Sciences University, 1(3), 29-38.

ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

- กร ไพศุณย์. (1 ตุลาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].
- ชาน ช้อนเปี้ยญ. (27 สิงหาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].
- เพชรตะบอง ไพศุณย์. (27 สิงหาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].
- สุเมฆ ช้อนเปี้ยญ. (27 สิงหาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].
- ประยงค์ ไซคินี. (1 ตุลาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].
- ไธด ไซคินี. (1 ตุลาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].